

П. В. САЦЬКИЙ

УДК 94(477) «1939»

УКРАЇНСЬКИЙ ФАКТОР В ДИПЛОМАТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (СЕРПЕНЬ – ВЕРЕСЕНЬ 1939 Р.)

В статті аналізується процес дипломатичного супроводу підготовки Другої світової війни і український фактор у цьому процесі та у перші тижні війни. Особливо увага звертається на міжнародно-політичне значення геополітичних змін в Центральній Європі напередодні війни.

Ключові слова: український фактор, німецько-польський конфлікт, українські етнічні території, Бессарабія.

В статье анализируется процесс дипломатического сопровождения подготовки Второй мировой войны и украинский фактор в этом процессе и в первые недели войны. Особенное внимание уделяется международно-политическому значению геополитических изменений в Центральной Европе накануне войны.

Ключевые слова: украинский фактор, немецко-польский конфликт, украинские этнические территории, Бессарабия.

In the article analyzes the process of diplomatic support for the preparation of the Second World War and the Ukrainian factor in this process and in the first weeks of the war. Particular attention is drawn to the international political importance of geopolitical changes in Central Europe before the war.

Key words: Ukrainian factor, German-Polish conflict, Ukrainian ethnic territory, Bessarabia.

Влітку 1939 р. українське питання в системі міжнародних відносин набуває нового відтінку. Оскільки українці й українські етнічні території були лише об'єктом у міжнародних відносинах, то українське питання змінювало своє значення залежно від політичної гри основних європейських держав. Так, протягом літа 1939 р. проходили в Москві переговори між військовими місіями СРСР, Франції і Великобританії, на котрих було погоджено політичні питання щодо визначення потенційних агресорів і дій проти них, але зрив укладення військової конвенції відбувся через позицію Польщі. В ході цих переговорів українські території розглядалися в якості стратегічного

плацдарму для дій радянських військ проти країн-агресорів, а українські території у складі Польщі й Румунії розглядалися в якості можливих коридорів для проходження радянських військ. Під тиском дипломатичних обставин радикально змінюється погляд на українські етнічні території провідних країн Європи.

Міжнародні відносини 1939 р. доволі ретельно досліджувались, а останнім часом в світлі нових документів, як вітчизняними [1] так і російськими [2] та західними [3] дослідниками. Але дослідники мало звертали увагу на висвітлення значення українського питання в процесі дипломатичного супроводу підготовки до Другої світової

війни та у перші дні її ходу. Тому метою статті є розкрити місце і роль українського питання у процесі зміни політичної конфігурації в Європі напередодні і в перші дні війни.

Тристоронні переговори у Москві, котрі тривали усе літо 1939 р. між військовими представниками СРСР, Великобританії і Франції, були знаковими не лише для країн-їх учасників, а і для країн Осі, Німеччини й Італії. Так, італійський лідер Б. Муссоліні 7 серпня 1939 р. пов'язував свою зустріч із Гітлером із завершенням московських переговорів, про що міністр закордонних справ Італії Г. Чіано повідомляв свого німецького колегу І. фон Ріббентропа [4, с. 256]. Крім того, зберігалась невизначеність позиції Угорщини у німецько-польському конфлікті [4, с. 253], який виник у квітні 1939 р. і протягом весни-літа набував гостроти. Тому перед Німеччиною постає гостра необхідність зрвати московські переговори і не допустити щоб її політика залишалась залежною від їх результатів. Зрештою, на 11 серпня 1939 р. Г. Чіано із розмови з І. фон Ріббентропом робить висновок, що Німеччина таємно вже давно веде підготовку до війни проти Польщі і робила це у таємниці від свого союзника Італії [4, с. 257]. Тобто, наростають протиріччя і у відносинах між союзниками по Осі.

Серйозну роль у німецько-італійських відносинах серпня 1939 р. відіграв італійський міністр закордонних справ, котрий послідовно відстоював прихильність Італії до її союзника у Центральній Європі Польщі. Так, 12 серпня 1939 р. відбувається розмова між А. Гітлером і Б. Муссоліні, у котрій Гітлер відверто заявив про прагнення вести війну із Польщею і закликав Муссоліні його підтримати [4, с. 258]. А Г. Чіано висловлював навіть можливість тиску на А. Гітлера, погрожуючи розривом «Сталевого пакту», щоби досягнути від нього поступки у польському питанні [4, с. 261]. Щоденник керівника генерального штабу Німеччини Ф. Гальдера також підтверджує в цілому негативну реакцію італійської сторони на підготовку німецького вторгнення у Польщу,

зважаючи на неготовність Німеччини до ведення масштабної війни [5, с. 53]. Позиція Італії у польському питанні стає додатковим стимулом для Німеччини іти на зближення із СРСР. Німеччина самостійно приймає рішення щодо укладення політичної угоди із Радянським Союзом, просто повідомивши про це свого союзника Італію [4, с. 262-263].

В Німеччині українське питання у зв'язку із можливою війною проти Польщі підіймається 14 серпня 1939 р. на нараді в Ставці А. Гітлера. На 27 липня 1939 р. в Берліні було відомо про зацікавленість у Західній Україні радянської сторони, можливість укладення політичного договору із котрою німецька дипломатія вже здійснювала від липня того року [6, с. 23]. Але радянська сторона, як відзначає у своєму щоденнику Ф. Гальдер, ставилась із недовірою до німецьких ініціатив і питання спільного кордону між СРСР і Німеччиною іще не було вирішеним остаточно, саме взаємна недовіра стояла на заваді. Але Німеччина була готовою врахувати інтереси Радянського Союзу щодо Західної України [5, с. 36-37].

Політико-правова ситуація в Центральній Європі в цілому й навколо українських територій різко змінюється із початком німецько-радянського зближення від 19 серпня 1939 р., коли було укладено німецько-радянський торгівельний договір. Він був надзвичайно вигідний для СРСР, що означало відсутність намірів з обох сторін вести війну й, взагалі, псувати стосунки, ставлячи під зрив надбання у перспективі в результаті виконання того контракту [7, с. 304-305]. Таким чином, німецькою стороною було реанімовано відносини із СРСР на основі Рапальського договору, а також закладено підвалини для актуалізації Договору «Про нейтралітет» 1926 р. Радянсько-німецький договір «Про ненапад» від 23 серпня 1939 р. було укладено на основі Договору «Про нейтралітет» 1926 р. [8, с. 319], яким передбачалось не надавати допомогу стороні яка у стані війни із партнером по договору і не брати участі в союзах проти

партнера [8, с. 320]. Договір «Про ненапад» 1939 р. укладався із врахуванням принципово нової ситуації в Центральній Європі, за якої ініціатива у зміні статусу територій вже не належала до компетенції інституції, створеної для стримування агресора, Ліги Націй, а до багатосторонніх конференцій «великих» держав. Даний договір став результатом двосторонніх переговорів, чим і відновив двосторонній формат міжнародних відносин у Центральній Європі, але він став не відродженням «старого» формату, заснованого на Рапальському договорі, а поклав початок «новому радянсько-німецькому формату» міжнародних відносин у Центральній Європі.

Положення нового договору передбачали ненапад між державами, а отже виключали можливість подальшого долучення СРСР до будь-яких ініціатив щодо системи колективного опору агресії. А положення радянсько-німецького договору «Про ненапад» також зважали на можливу зміну політичного устрою регіону, оскільки регламентувалася договором саме неучасть у війні проти один одного в активній формі. Також взаємний ненапад із Німеччиною передбачав, що у разі війни між Німеччиною та Польщею СРСР не має зобов'язань дотримуватися положень договору «Про ненапад» із Польщею, укладеного 1932 р., який містив у статті другій положення, про право однієї зі сторін денонсувати договір в разі агресії контрагента проти третьої держави [18, с. 438]. Відповідно, із положень самого Договору «Про ненапад» для СРСР випливала можливість реалізувати свої територіальні претензії до Польщі в разі початку війни проти неї Німеччиною, зважаючи, що за будь-якого завершення війни мали бути встановлені нові кордони між Німеччиною та Польщею. Дані геополітичні зміни зумовлювали б потребу переглядати положення Ризького договору 1921 р. між РСФРР і УСРР, з одного боку, і Польщею, з іншого, а також систему договірних відносин між СРСР і Німеччиною,

у разі поразки і окупації Польщі. Можливим був вступ німецьких військ на території спірні між СРСР і Польщею, а то потребувало би радянсько-німецького узгодження їх статусу в двосторонньому форматі. Тому цілком логічним кроком стало укладення таємного додаткового протоколу, який регламентував розмежування сфер інтересів обох держав у разі політичного переоблаштування Прибалтійських держав та Польської держави [9, с. 321]. Переоблаштування мало стосуватися і українських етнічних територій у складі Польщі.

В Таємному протоколі визначалась корекція статусу українських територій, які перебували у складі Польщі й Румунії. Румунський фактор сторонами також враховувався, зважаючи на антинімецьку і антирадянську спрямованість польсько-румунських договорів 1923-1926 рр. й декларацію про дотримання того договору зі сторони Польщі й Румунії. А. Гітлером ситуація навколо Румунії після укладення Пакту радянсько-німецького «Про ненапад» оцінювалась як «знесення Румунії».

У Секретному протоколі не було вказано порядок і методи політичного переоблаштування Центральної Європи. Визначено було, що сферами інтересів СРСР є Східна Галичина, Західна Білорусія, Люблінське і Варшавське воєводства Польщі, а також Латвія, Естонія й Фінляндія. Території Люблінського і Варшавського воєводств до початку Першої світової війни перебували під суверенітетом Російської імперії, що, вочевидь, відіграло важливу роль у отриманні Радянським Союзом їх собі у сферу інтересів. Своїми претензіями щодо Польщі СРСР показав прагнення разом із Німеччиною звести нанівець положення Версальської системи у Центральній Європі й відродити принципи територіального впорядкування регіону, на котрих воно базувалось до Першої світової війни. «Румунське питання» комплексно не було регламентоване Секретним протоколом, зокрема, у відповідній статті Протоколу

закладалося положення про Бессарабію, яким було підкреслено інтерес до тієї області зі сторони СРСР і передбачалося, що Німеччина не зацікавлена в Бессарабії [9, с. 321], а отже вирішення того питання залишалося на розсуд радянської сторони.

Особливо слід виділити, що Секретним протоколом не було пов'язано питання спору між СРСР і Польщею щодо українських і білоруських територій і «віленське питання», яке в комплексі підіймалося на міжнародній арені Радянським Союзом у 1920-1930-ті рр., оскільки позиції щодо тих двох складних питань європейської політики було врегульовано Ризьким договором 1921 р. Віленське питання було Польщею вирішено шляхом тиску на Литву в березні 1938 р. в час роботи Німеччини над аншлюсом Австрії, але Віленську область так і не було визнано Радянським Союзом у складі Польщі. Та область мала забезпечувати коридор для сполучення між СРСР і Німеччиною, як планувалося ними на 1920 р., що спонукало Польщу до окупації тієї області. Згідно Секретного протоколу питання статусу Литви Радянський Союз визнав компетенцією Німеччини [9, с. 321].

Ті зміни «формату» відносин у Центральній Європі мали остаточню доруйнувати Версальську систему і Великобританія відреагувала 25 серпня 1939 р., уклавши із Польщею договір про гарантію їй безпеки і територіальної цілісності в разі агресії зі сторони Німеччини, а також договором було передбачено проведення консультацій в разі нападу на Польщу іншої держави, у даному разі мався на увазі Радянський Союз [10, с. 325]. Водночас, Польща і Великобританія прагнули до створення коаліції в Центральній Європі, на випадок агресії, прагнучи зберегти із Румунією договірно-правову базу кожної зі сторін і, надаючи їй допомогу, виходити із гарантії зі сторони Великобританії Румунії та польсько-румунського гарантійного договору 1926 р. При тому обумовлювалось, що та договірно-правова база відносин із Румунією не має зашкодити дружнім

відносинам між Польщею й Угорщиною [10, с. 326]. Отже, Польща і Великобританія здійснюють спробу зберегти діючу систему союзів у Центральній Європі, виходячи із усунення від політики в тому регіоні Франції із ліквідацією Малої Антанти і Чехословаччини, фактично, замінюючи Чехословаччину на Угорщину, колишню країну-реваншиста, проти якої було спрямовано усі регіональні союзи Центральної Європи, сформовані у 1920-ті рр. (Мала Антанти і польсько-румунський 1926 р.). То ж, Угорщина, фактично, перебрала на себе геополітичне значення Чехословаччини, інтегрувавши її території-Карпатську Русь і частину Словаччини у жовтні 1938-1939 рр.

Гарантія територіальної цілісності надана була Великобританією Польщі, виходячи із того, що існування польської державності гарантувало функціонування Версальської системи, яка потребувала зміни формату інституційного забезпечення. Ліквідація Польщі мала наслідком перегляд Версальських положень у Центральній Європі зокрема і на всьому континенті загалом. На кінець серпня 1939 р. Секретний протокол договору радянсько-німецького договору «Про ненапад» було опубліковано у західній пресі.

Відомі матеріали по радянсько-німецькому Договору «Про ненапад» і Секретному протоколу до нього не дають повної картини про стосунки між СРСР і Німеччиною у питаннях політичного переоблаштування Центральної Європи. Зокрема, не відомі плани і порядок узгодження дій на випадок переоблаштування мирним шляхом і військовим. Також не опубліковано ніяких відомостей про правове забезпечення порядку вирішення «бессарабського питання», а саме яким шляхом СРСР має то здійснювати і якою має бути реакція Німеччини. Якщо передбачався варіант введення військ на території Польщі та Румунії, то який був порядок тієї акції. Подібних пробілів дуже багато. Фактом

залишалося, що українські території у складі Польщі та Румунії, які на Московських переговорах розглядалися як стратегічна база протидії агресії зі сторони Німеччини та Угорщини, згідно положень Договору «Про ненапад» 23 серпня 1939 р. і супутніх йому документів трансформувалися у політико-правову й стратегічну базу ліквідації положень Версальської системи у Центральній Європі військовим шляхом. Секретний Протокол до Пакту «Про ненапад» 23 серпня 1939 р. став фактичним порушенням німецько-італійського Договору 22 травня 1939 р., відомого як «Сталевий пакт», статтею першою якого було передбачено постійні контакти між контрагентами договору щодо ситуації в Європі [17]. Власне, СРСР і у ході переговорів із Францією та Великобританією прагнув забезпечити недопущення участі третіх сторін у вирішенні політичних питань в Центральній Європі.

В США також розуміли, що радянсько-німецький договір «Про ненапад» має на меті створення умов для військового розв'язання Німеччиною її суперечностей із Польщею. Тому 24 серпня 1939 р. Президент США Ф. Рузвельт надсилає А. Гітлеру телеграму в якій настійливо рекомендує мирний спосіб розв'язання суперечностей через процедуру арбітражу за участю нейтральних держав Європи чи Америки, натякаючи на готовності США допомогти мирному розв'язанню конфлікту [11, с. 476-477]. Фактично, Ф. Рузвельт пропонував сторонам конфлікту нову конференцію у форматі, подібному до Мюнхенської 1938 р., але не за участі великих держав, тобто, без належного механізму гарантій дотримання результатів арбітражу, як виходить із його телеграми Президентові Польщі Мостицькому [12, с. 477-478]. З іншого боку, Рузвельт пропонував А. Гітлеру укладення Польщею договорів про ненапад із Німеччиною та СРСР [13, с. 478-479], не враховуючи факту, що в Європі вже склалась блокова система міждержавних відносин

після укладення «Сталевого пакту» 22 травня 1939 р. між Німеччиною та Італією.

До 31 серпня включно в Берліні розглядалися варіанти врегулювання польського питання не військовим шляхом. На 28 серпня 1939 р. Великобританія, згідно інформації у розпорядженні Німеччини, розглядала варіант передачі Німеччині Данцига, проходу через данцизький коридор і проведення плебісциту щодо державної приналежності спірних між Польщею і Німеччиною територій. Польща на той варіант вирішення спору не погоджувалась [5, с. 76]. На 30 серпня 1939 р. Німеччина запропонувала проведення референдуму в Данцигу [5, с. 84]. Очевидно, проведення референдуму бентежило Польщу, у складі якої перебувало багато територій етнічно не польських і вона боялась створення прецеденту вирішення проблеми національних меншин референдумом. Отже, після вирішення територіальних спорів з Німеччиною той прецедент між використовуватись щодо Польщі іншими державами. Посол Німеччини в Лондоні 31 серпня 1939 р. отримав із Берліна план врегулювання польсько-німецької проблеми із супровідним листом аби вручити його в МЗС Великобританії на підставі додаткової інструкції [14, с. 342-344]. Тієї інструкції не надійшло, натомість 1 вересня 1939 р. Німеччина розпочала бойові дії проти Польщі.

Період швидкоплинної польської кампанії був переломним у процесі трансформації міжнародного статусу українських територій. У той час виявилось, що масштабної військової кампанії не бажає жодна із провідних держав Європи, усі прагнули мирним шляхом сформувати нову систему міжнародних відносин. Щоправда сформувалось два погляди на ту нову систему: Німеччина і СРСР вважали, що вона має постати на принципі виключної компетенції тих держав у регламентуванні статусу територій Центральної Європи і не втручанні в ті справи Франції й Великобританії; інший погляд представляли

Франція і Великобританія, які прагнули зберегти багатосторонній формат компетентного інституту, який мав визначати політику на континенті в цілому та Центральній Європі зокрема. Цікавим є висновок міністра закордонних справ Німеччини І. фон Ріббентропа на нараді в ставці, який зафіксував у своєму щоденнику начальник генерального штабу Німеччини Ф. Гальдер, що Англія не воюватиме за Польщу. А. Гітлер, як фіксує Гальдер, висловився, що не образиться на Англію за удавану війну проти Німеччини [5, с. 74].

Німеччина припускала у перші два тижні кампанії можливість зберегти суверенітет Польщі за умови розриву нею гарантійних відносин із Францією й Великобританією [5, с. 108]. Великобританія, а також Франція, висунули ключову вимогу припинення між ними і Німеччиною стану війни за умови звільнення нею територій Польщі та Чехії, ведучи формальні бойові дії на франко-німецькому кордоні. Також Франція і Великобританія не реагували на прохання польської сторони активізувати військові заходи, завдаючи бомбових ударів по німецьким військовим об'єктам, у відповідь 9 вересня 1939 р. Великобританія послалась на конвенцію про застосування авіації у військових цілях і мотивувала, що завдаватиме авіа ударів по Німеччині лише як відповідь на завдання авіа ударів по британським територіям. Тобто, війна Великобританії проти Німеччини мала удаваний характер.

На позицію Німеччини значний вплив мала політика Італії, яка виявляла значну активність, намагаючись зберегти свій вплив у Центральній Європі. Італійська активність спрямовується щодо Угорщини, країни яка відмовилась пропустити через свою територію німецькі війська проти Польщі [4, с. 275]. Угорщина виступила категорично щодо захисту свого суверенітету і заявила 25 вересня 1939 р. італійській стороні про готовність оборонятись у разі німецького вторгнення [4, с. 281].

Німеччина і всі сторони європейської міжнародної політики у перші два тижні світової війни намагалися в цілому дотримуватися формальностей у довоєнних домовленостях. Сторонами була зайнята вичікувальна позиція і, особливе значення, мало вичікування радянської сторони, яке насторожувало Німеччину. Від 9 вересня 1939 р. надійшла телеграма із вимогою у формі, котра нагадувала ультимативну, причому, в тій німецькій ноті натякалось на неконтрольованому створенні на східних територіях Польщі держав. На те саме 9 вересня Ф. Гальдер відзначає тверду німецьку позицію щодо створення незалежної держави в Західній Україні, а 10 вересня Німеччиною на тій території поширено листівку, у котрій висловлено обіцянку створення незалежної держави [5, с. 110-111]. СРСР утримувався від прямого втручання у війну і на 12 вересня 1939 р. на нараді у А. Гітлера було зроблено висновок, що СРСР виступати збройно проти Польщі не збирається, але прагне зайняти «Україну» (вочевидь, мається на увазі Східну Галичину) щоб утримати від втручання у конфлікт Францію [5, с. 116]. Мотивація утримання таким чином Франції від втручання до кінця є незрозумілою, можливо, мається на увазі дія радянсько-французького договору 1935 р. про спільний опір агресії, який зміг би набрати повноцінного змісту зі здобуттям СРСР спільного кордону із Німеччиною. Хоча, у записі Ф. Гальдера йдеться про віру радянського керівництва, що Польща може звернутися до Німеччини із пропозицією миру.

Німеччина розглядала різні варіанти дій на випадок вступу військ СРСР на територію Польщі, збереження нейтралітету чи вступу проти Німеччини. Це мало вирішальний вплив і на політику Франції й Великобританії, оскільки необхідно була ясність позиції СРСР. Адже Франція і Великобританія мали згідно домовленостей із Польщею здійснювати офіційні консультації щодо дій на випадок вступу СРСР у війну проти Польщі. Також особливе значення мало

«румунське питання», оскільки офіційно Румунія засудила напад Німеччини на Польщу, в разі вступу радянських військ на польську територію Румунія мала, згідно договору 1926 р., надати Польщі допомогу, але не надавала її проти Німеччини лише виходячи із відсутності спільного з нею кордону, що враховувалося німецькою стороною [5, с. 108].

Німеччина прагнула уникнути можливості контакту своїх військ із Румунією, а тому питання статусу Східної Галичини відіграло для неї ключову роль у забезпеченні буфера із Румунією. Як створення незалежної держави у Східній Галичині так і зайняття її радянськими військами той буфер Німеччині забезпечувало. А 8 вересня 1939 р. Коронна Рада Румунії проголосила нейтралітет країни [15, с. 205]. Користуючись позицією Румунії СРСР мав можливість здійснити окупацію Бессарабії під багатьма приводами й отримати на то згоду Німеччини згідно Секретного протоколу. Таким чином, стримуючих політичних факторів у всіх сторін, окрім Німеччини щодо дій проти Польщі, для невживання активних військових заходів в першій половині вересня 1939 р. було достатньо. Вичікувальна позиція СРСР відверто драгувала Німеччину і німецька сторона розглядала можливість створення в Східній Галичині буферної держави, залежної від Німеччини [5, с. 108, 110], а Б. Муссоліні на 16 вересня 1939 р. припускав можливість створення у Галичині про радянського уряду, що мало стати підставою для інтервенції зі сторони СРСР [4, с. 277].

Від 17-го вересня 1939 р., зі вступом радянських військ на польську територію, постало питання демаркаційної лінії між Німеччиною і СРСР [5, с. 123]. У ході консультацій, пов'язаних із тим питанням, розгорнулися дискусії навколо корекції демаркаційної лінії між окупаційними арміями, зокрема на 19 вересня 1939 р. Німеччина наполягала аби її військами було зайнято Львів [5, с. 125]. Ті консультації не

могли визначити майбутнього статусу українських територій у складі Польщі, оскільки то мало бути предметом майбутніх політичних переговорів, але могли вплинути у якості вагомих факторів на результати політичних переговорів. СРСР вдалося добитись щоби Львів опинився у межах його окупації, що керівник Генерального штабу Німеччини Ф. Гальдер відзначив у своєму щоденнику як програш німецької сторони [5, с. 125].

Таким чином від 17-го дня польської кампанії консультації на рівні Генеральних штабів готували окупацію радянськими військами польських територій, що виявилось необхідним для Німеччини, оскільки в телеграмі ультимативного характеру вона вимагала від СРСР негайно ввести війська на території, означені Секретним протоколом як його сфера інтересів із мотивацією, що на них можуть утворитися неконтрольовані державні утворення, які становитимуть проблему політичного характеру [16, с. 92]. Ті державні утворення, як розглядала Німеччина, могли утворитися лише на територіях, які було визначено як сферу інтересів СРСР, а їх міжнародний статус було врегульовано у протокольній формі Головними Державами у домовленостях, якими країни-переможниці в Першій світовій війні врегульовували статус Східної Галичини.

На сьомий день польської кампанії Ф. Гальдер у своєму щоденнику відзначив три варіанти політичного розвитку подій: 1. Польща звертається до Німеччини із пропозицією укласти перемир'я, у тому разі вона мала би розірвати зв'язок із Францією і Великобританією і зберігалась її державність в урізаному вигляді, а саме: території від р. Нарев із Варшавою включно і до західної межі Східної Галичини, а також місто Краків. До Німеччини мали відійти промисловий район Польщі, території, котрих вона вимагала до початку війни і зайняла у перші дні, а також північна окраїна Бескидів. Також передбачалося надання незалежності Східній Галичині. 2. Війська СРСР вступають

на території Польщі, вочевидь, означені Секретним протоколом. 3. Франція і Великобританія розпочинають наступ проти Німеччини, тоді має залишатися та ж демаркаційна лінія і, вочевидь, Польща мала територіально зберігатися у варіанті 1. Відзначалося також, що Німеччина політично не зацікавлена в посуванні до території Румунії [5, с. 108], очевидно, зважаючи на польсько-румунську військову конвенцію 1926 р. Передбачалося лише припинення постачання Польщі необхідними матеріалами із Румунії.

Таким чином, бачимо, що Німеччиною передбачалося її стратегічними планами створення незалежної держави в Східній Галичині у разі не вступу радянських військ на ті території. Відповідно, Радянський Союз зберігав діючими положення Ризького договору 1921 р. і договору «Про ненапад» 1932 р., згідно яких зобов'язувався не претендувати на території західніше р. Збруч. Тому й у Радянського Союзу були підстави займати вичікувальну позицію аби дочекатися зрозумілої реакції, а не удаваної війни, зі сторони Франції й Великобританії на польську кампанію Німеччини щоб легітимізувати за вдалої нагоди порушення положень Ризького договору, який було органічно інкорпоровано до Версальської системи. Відповідно й позиція Німеччини щодо створення незалежної Східної Галичини визначалась необхідністю стимулювати СРСР до введення його військ на польську територію, а у разі не вступу мати домінуюче становище в Центральній Європі. Самостійна українська держава у Східній Галичині мала також забезпечувати політичну ізоляцію СРСР.

Таким чином, в ході дипломатичного супроводу підготовки Другої світової війни і у перші її дні українське питання, зважаючи на стратегічне і політичне значення українських етнічних територій, набуває додаткової гостроти, порівняно із попередніми передвоєнними роками. Із німецько-радянським зближенням українське питання стає одним із

найголовніших у європейській політиці, а ідея української державності набуває евентуальної імовірності. Тому дослідникам історії дипломатії періоду Другої світової війни варто звернути увагу на вивчення ідеї української державності у планах провідних країн Європи в ході розгортання війни.

Бібліографічні посилання

1. Кульчицький С. В., Павлюк О. В., Кірсенко М. В. Європейська дипломатія та Україна у міжвоєнний період (1921-1939) // Нариси з історії української дипломатії. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2001. – С. 397-490; Лещенко Л. О. «Українське питання» в дипломатичній історії Другої світової війни (1939-1945) // Там само. – С. 491-549.
2. Наумов А. Дипломатическая борьба в Европе накануне Второй мировой войны: история кризиса Версальской системы. – М.: РОССПЭН, 2007. – 414 с.
3. Shirer L. William The rise and fall of the third Reich. A History of Nazi Germany. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cristoraul.com/ENGLISH/readinghall/PDF-Modern-History/Shirer-TheRiseAndFallOfTheThirdReich.pdf>; Dietrich A. Loeber Consequences of the Molotov-Ribbentrop Pact for Lithuania of today. International law aspects. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lfpr.lt/uploads/File/1999-4/Loeber.pdf>
4. Galeazzo Ciano Diary. 1937-1943. – N.-Y.: Enigma books, 2002. – 626 p.
5. Генерал-полковник Ф. Гальдер Военный дневник. Ежедневные записи начальника генерального штаба сухопутных войск. 1939-1942. – Т. 1: От начала войны с Польшей до конца наступления на западном фронте (14.08.39-30.06.40 г.) / Под ред. канд. ист. наук, полк. В. И. Дашичева. – М.: Военное издательство Министерства обороны СССР, 1968. – 512 с.
6. Меморандум министерства иностранных дел Германии. Берлин, 27 июля 1939 г. // СССР-Германия 1939. Документы и материалы о советско-германских отношениях в апреле-сентябре 1939 г. / Сост. Ю. Фельштинский. – Б. м., 1983. – С. 21-24.
7. Сообщение советской печати о советско-германских отношениях. 22 августа 1939 г. // Год кризиса. 1938-1939. Документы и материалы. – У 2 тт. – Т. 1. – М.: Издательство политической литературы, 1990. – С. 304-305.
8. Преамбула // Договор о ненападении между Германией и Советским Союзом. 23 августа 1939 г. // Год кризиса. 1938-1939. Документы и материалы. – У 2 тт. – Т. 1. – М.: Издательство политической литературы, 1990. – С. 319-321.
9. Секретный дополнительный протокол к Договору о ненападении между Германией и Советским Союзом. 23 августа 1939 г. // Год кризиса. 1938-1939. Документы и материалы. – У 2 тт. – Т. 2. – М.: Издательство политической литературы, 1990. – С. 321.

10. Протокол // Соглашение о взаимопомощи между Соединенным Королевством и Польшей. 25 августа 1939 г. // Год кризиса. 1938-1939. Документы и материалы. – У 2 тт. – Т. 2. – М.: Издательство политической литературы, 1990. – С. 323-326.
11. Department of State Bulletin, vol. I, p. 157 President Roosevelt to the Chancelor of Germany (Hitler) [Telegram]. August 24, 1939 // Pease and war. Unite States Foreign Policy 1931-1941. – Washington: Department of state publication 1983 For sale by the Superintendent of Documents Government Printing Office Washington, D.C., 1943. – 874 p.
12. Department of State Bulletin, vol. I, p. 158. President Roosevelt to the President of the Polish Republic (Moscicki) [Telegram]. August 24, 1939 // Pease and war. Unite States Foreign Policy 1931-1941. – Washington: Department of state publication 1983 For sale by the Superintendent of Documents Government Printing Office Washington, D.C., 1943. – 874 p.
13. Department of State Bulletin, vol. I, p. 160. President Roosevelt to the Chancelor of Germany (Hitler) [Telegram]. August 25, 1939 // Pease and war. Unite States Foreign Policy 1931-1941. – Washington: Department of state publication 1983 For sale by the Superintendent of Documents Government Printing Office Washington, D.C., 1943. – 874 p.
14. Телеграмма бюро имперского министра иностранных дел Германии посольству Германии в Великобритании. 30 августа 1939 г. // Год кризиса. 1938-1939. Документы и материалы. – У 2 тт. – Т. 2. – М.: Издательство политической литературы, 1990. – С. 342-344.
15. Мельтохов М. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. 1917-1940. – М.: «Вече», 2010. – 464 с.
16. Риббентроп послу Шуленбургу. Телеграмма. Берлин, 15 сентября 1939 — 20 час. 20 мин. Получена в Москве 16 сентября 1939 — 7 час. 15 мин. // СССР-Германия. 1939. Документы и материалы о советско-германских отношениях в апреле-сентябре 1939 г. / Сост. Ю. Фельштинский. – Б. м., 1939. – С. 92-93.
17. The Italy-German alliance, may 22, 1939 [Volkischer Beobachter, May 23, 1939.] – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://astro.temple.edu/~rimmerma/Italo_German_alliance_1939.htm
18. Договор о ненападении между Союзом Советских Социалистических Республик и Польшей. 25 июля 1932 г. // Документы внешней политики СССР. – У 24 тт. – Т. 15: 1 января-31 декабря 1932 г. – М.: Издательство политической литературы, 1969. – С. 436-439.

